

СЛИКА И (НЕ)ПРИЛИКА: ПОЛИТИЧКИ ВИЦЕВИ КАО ОГЛЕДАЛО СРПСКОГ ДРУШТВА У 21. ВЕКУ

Полазећи од претпоставке да се политички вицеви могу сматрати својеврсним огледалом конкретне политичке и друштвено-историјске ситуације, у раду су анализирани политички вицеви настали у прве две деценије 21. века у Србији, прикупљени са извора на интернету. У теоријском и методолошком смислу заснован на лингвистичким теоријама хумора (Raskin 1985; Raskin, Attardo 1995; Attardo 2001), социолошком приступу политичком хумору (Davies 2011) и критичкој анализи дискурса (Fairclough 1995; 2001), рад анализира политичке вицеве са циљем да идентификује њихове основне теме, проблеме и ликове, као и да их интерпретира у светлу историјског и друштвено-политичког контекста. Резултати анализе указују да су критике и оптужбе на рачун политичара и политичке ситуације, које су на хумористички начин исказане у политичким вицевима, прилично тачан одраз друштвене ситуације и разлога за незадовољство.

Кључне речи: политички вицеви, хумор, Србија, критичка анализа дискурса.

1. Увод

Тема овога рада су политички вицеви, као један од облика политичког хумора. У најопштијем смислу, термин политички хумор је широк појам, „an umbrella term that encompasses any humorous text dealing with political issues, people, events, processes, or institutions” (YOUNG 2014: 873). Иако политички хумор, поготово у ауторитарним и тоталитарним режимима, неки сматрају субверзивном делатношћу и средством отпора која може чак довести до политичке промене (нпр. DAVIS 1998; 2007; 2011), реалније му је приписати много мање радикалну функцију, а то је да примарно исказује критику неког постојећег политичког стања, и да, парадоксално, само утврђује доминантан (критички и здраворазумски) поглед на политику, али не доводи до радикалних политичких идеја и промена (уп. TSAKONA, POPA 2011: 1–3).

¹ biljana.misic.ilic@filfak.ni.ac.rs

² Ово истраживање подржало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Уговор бр. 451-03-9/2021-14/200165).

У овом раду анализирани су српски политички вицеви као форма писаног вербалног хумора (који се могу дистрибуирати и у усменој форми), и то они који циркулишу у прве две деценије 21. века, а за мету имају савремене политичаре и ситуације. Сем компаративне студије српских и бугарских политичких вицева у транзиционом периоду од 1990. године и даље (ВУКИЋ, МИШИЋ ИЛИЋ 2019)³, политички вицеви на српском језику нису били предмет лингвистичких истраживања. Фокусирајући се на ужи период, овај рад анализира политичке вицеве са циљем да идентификује њихове основне теме, проблеме и ликове, као и да их интерпретира у светлу конкретног историјског и друштвено-политичког контекста. После представљања теоријског и методолошког оквира у другом сегменту, у трећем су представљени резултати вишеслојне анализе, након којих следе дискусија и закључак.

2. Теоријски и методолошки оквир истраживања

Рад је заснован на лингвистичким теоријама хумора (RASKIN 1985; RASKIN, ATTARDO 1995; ATTARDO 2001), социолошком приступу политичком хумору (DAVIES 2011) и критичкој анализи дискурса (FAIRCLOUGH 1995, 2001), који ће бити укратко представљене у наредним сегментима.

2.1. Истраживања хумора представљају огромно мултидисциплинарно и интердисциплинарно поље у коме се сусреће више лингвистичких и књижевнотеоријских дисциплина, фолклористика, етнографија, антропологија, социологија, комуникологија итд. Како је ово истраживање примарно лингвистичко, у најкраћим цртама ће бити приказане само две доминантне лингвистичке теорије вербалног хумора, са посебним освртом на политички хумор.

Семантичка теорија хумора (*Semantic Script-based Theory of Humor, SSTH*) Виктора Раскина (RASKIN 1985) заснована је на идеји о неподударности између два семантичка скрипта који садржи неки виц, а који су у супротности један са другим, па разрешење те супротности представља основни елемент вица и извор хумора. Основни појам – скрипт (енгл. *script*) означава когнитивну структуру, скуп енциклопедијских знања везаних за одређену лексичку јединицу. Ту спадају различите информације о типичним појмовима, предметима, појавама, ситуацијама и очекивањима која везујемо за њих, а на основу којих можемо предвидети исход неког догађаја или елементе ситуације који нису поменути у вицу/разговору (RASKIN 1985: 80–85; ATTARDO 2001: 2–8).

³ Овај рад је посвећен успомени на Мају Вукић, са великим поштовањем за њено лингвистичко знање, интелектуалну радозналост и увек ведар дух.

Раскин је касније са Атардом (ATTARDO, RASKIN 1991, ATTARDO 1994) допунио своју теорију и формулисана је општа теорија вербалног хумора (*General Theory of Verbal Humour*). Ова теорија креће даље од семантике и неподударност скрипта сагледава на основу и концептуалних и прагматичких чинилаца. Атардо и Раскин су идентификовали и детаљно разрадили шест параметара, извора знања (енгл. *knowledge sources*), који су неопходни за настајање и разумевање вербалног хумора. То су језик, наративна стратегија, циљ (мета), ситуација, логички механизам и супротност скрипта. У нашој анализи политичких вицева, посебно значајни параметри јесу мета вица, којом смо идентификовали појединце, групе и политичке, друштвене и идеолошке категорије које су предмет вица, заједно са припадајућим стереотипима. Следећи битан параметар је ситуација, којом смо идентификовали елементе друштвеног контекста одређене ситуације која је предмет вица. Значајна за анализу је била и супротност скрипта, којом смо идентификовали неподударност, супротност и несклад између ситуације и понашања ликова у вицу с једне стране, и, с друге стране, очекиваног/пожељног/нормалног друштвеног понашања и стања. Вицеви који су предмет овога рада на значењском плану управо илуструју ту неподударност између стварности (како је перципирају они који стварају и причају вицеве) и друштвених вредности, хипокризијски прокламованих од стране политичке елите и званичне идеологије.

2.2. Хумор који је предмет овога рада јесте политички хумор. Добар опис суштине политичког хумора у смислу мета/циљева на које је усмерен и порука које носи дао је Раскин: „Political humour is targeted at political leaders, professional politicians, or elected representatives as well as at political institutions, groups, and parties. In addition, political ideas and the life of entire societies under a political regime can be aimed at in political jokes. [...] The typical message of a political joke is that a particular leader or political figure, a political group, its ideas, or the entire way of life are not what they are supposed or purported to be.” (RASKIN 1985: 222).

Политички вицеви су само једна манифестација политичког хумора, уз разне друге усмене, писане, мултимодалне и жанровске облике као што су нпр. политичке карикатуре, мимови, хумористичке колумне и блогови, забавне емисије (радио, ТВ, видео и сл.). Конкретна истраживања неких од ових форми, у различитим теоријским моделима, могу се видети у BERBEROVIĆ, DELIBEGOVIĆ DŽANIĆ 2015; MARIN-ARRESE 2019; RAHARDI, AMALIA 2019.

Значајна карактеристика политичког хумора на коју указује М. Поправа је да ту долази до интеракције две дискурсне сфере – јавног дискурса и лудичког дискурса, а да би настало хумористично значење потребна су бар два услова, један на менталном а други на прагмалингвистичком ни-

boy: „at the mental level – an evaluative, comical and language-related image of politics (of politicians and situations connected with them) must be included; at the pragmalinguistic level – the intention to show politics in a distorting mirror must be expressed, i.e. there is a wish to talk about politics in order to 1) make somebody laugh; 2) to ridicule something / someone (so as to demean representatives of political authority)” (Poprawa 2012: 120).

За наше истраживање битна је Раскинова подела политичких вицева на две велике класе, на оне чији је циљ исмевање и на оне чији је циљ разоткривање (RASKIN 1985: 222–246), која је послужила као основа за нашу разумејену тематску класификацију политичких вицева из корпуса. Када се ради о исмевању, мета вица су политичке личности, било као конкретне личности или типске фигуре, и политичке групе, институције или идеје. Када се ради о разоткривању, уобичајене мете су неке негативне карактеристике и слабости политичара и политичких институција, али и конкретне друштвене појаве као што су рецимо корупција, политичка/полицијска репресија, економска ситуација или конкретни догађаји.

2.3. Уз лингвистичке теорије хумора, за истраживање политичких вицева значајна је и социолошка перспектива, која се, између осталог, може наћи у бројним радовима К. Дејвиса (DAVIS 1998; 2011). Он се највише бавио истраживањем политичког хумора у Совјетском Савезу и посматрао је политичке вицеве као друштвени феномен, истичући да су за њихову анализу потребни подаци везани за историјски, друштвени и економски контекст. Мада је совјетском политичком хумору приписивао значајну улогу као механизму бунта и психолошког олакшања, Дејвис је познат по својој метафори о функцији политичких вицева: „Jokes are a thermometer, not a thermostat” (DAVIS 2011: 248). Једноставније речено, политички вицеви не могу довести до промене друштвеног поретка или значајно утицати на њега, али ипак могу да читавају и одсликавају неке важне истине о друштвеном и политичком систему у коме су настале, јер су везане за стварне догађаје и искуства (DAVIS 2011: 216–268). Имајући у виду овај приступ у истраживању политичких вицева, и у нашем је велика пажња посвећена анализи друштвеног контекста политичких вицева и интерпретацији у складу са тим. У том смислу овај приступ је близак критичкој анализи дискурса.

Политички хумор, а нарочито политички вицеви, проучавани су најчешће у контексту недемократских режима (уп. AYLING 2008). Бентон (BENTON 1988: 33–34) истиче да су они „a product of acute tension and inhibition - conditions under which good humour commonly thrives - and despite their specific grievances, they have a universal quality, carrying well even where their point does not directly apply.” Политички вицеви у недемократским и тоталитарним режимима (посебно у комунистичким режимима бившег источног блока) представљају одговор грађана на напоре да им власт укалупи начин

политичког размишљања, заплаши их и ућутка. Политички немоћни грађани користе вицеве да на хумористички начин искажу критички суд о друштву. С друге стране, Бентон примећује да је у капиталистичким демократијама политички хумор (и политички вицеви) „углавном бескрван”, и стварају га професионални хумористи, сатиричари и ТВ забављачи. То објашњава тиме што се политичке тензије могу разрешити другим, демократским методама. Бројност, медијска доступност и популарност ових професионалних жанрова и у Србији, заједно са лакоом доступношћу политичких вицева на интернету, може се сматрати знаком веће демократичности српског друштва у 21. веку.

У истраживањима која се баве посткомунистичким периодом и транзицијом у земљама бившег источног блока, анализирају се нови ставови према политичком хумору, као и нове теме и модуси реализације тог хумора. Тематски зборник *Permitted Laughter – Socialist, Post-Socialist and Never-Socialist Humour* (KRIKMANN, LAINESTE 2009) кроз бројне радове долази до значајног закључка да политички хумор не представља тајну, забрањену или опасну активност, да слободно циркулише како у штампаном и вербалном облику тако и на интернету, али да нове форме и нове теме немају оштрину критике, црнохуморну ноту и тежину тематике као у комунистичком периоду. Ипак, исмевање политичара и њихових лоших особина, као и економских тешкоћа и корупције у транзицији јесу честе теме и одраз незадовољства становништва. Резултати нашег истраживања, као што ће бити показано, упућују на исти закључак и када су у питању српски политички вицеви.

2.4. Критичка анализа дискурса (КАД), као интерпретативни део теоријског оквира овог рада, дискурс схвата као облик друштвене праксе и посматра га као текст (тј. производ), као интеракцију (тј. процесе стварања и интерпретације текста) и као контекст (тј. друштвене услове стварања и интерпретације). КАД укључује три нивоа: опис (формалних карактеристика текста), интерпретацију (однос између текста и интеракције) и објашњење (однос између интеракције и друштвеног контекста, при чему су процеси стварања и интерпретације, као и њихови друштвени ефекти, друштвено детерминисани). КАД тежи да открије како се текстови конструишу тако да се одређени (и потенцијално индоктринирајући) аспекти изразе на прикривен и суптилан начин и како су језички исказани односи дискриминације, доминације, моћи и контроле (према FAIRCLOUGH 1995; 2001). У овом раду текстуална анализа српских политичких вицева комбинована је са анализом друштвених услова у којима су вицеви настали и њихове интерпретације, који су најпре укратко представљени у трећем поглављу.

2.5. Истраживање је извршено на корпусу од око две стотине политичких вицева, сакупљених са интернет портала и збирке *Од шала до вешала* (Vuković 2018). Вицеви за корпус истраживања селектовани су тако да

се односе само на политичаре и ситуације након 2000. године и пада Слободана Милошевића. На основу приказаног теоријског оквира, направљен је модел за квалитативну анализу који обухвата тематску класификацију, дескрипцију и социопрагматичку интерпретацију. Као основа за тематску класификацију вицева послужила је Раскинова подела политичких вицева према комуникативном циљу: они чији је примарни циљ исмевање некога или нечега из области политике и они чији је примарни циљ разоткривање неких (негативних) појава везаних за политику и особина политичара или политичких институција. На основу овога је направљен разуђени класификациони модел према томе шта/ко је конкретан објекат/мета исмевања или разоткривања, о чему ће детаљније бити речи у трећем поглављу.

3. Анализа српских политичких вицева

Циљ овог рада је да анализира српске политичке вицеве као хумористичку и критичку слику прилика и неприлика, односно политичара и стања у српском друштву у прве две деценије 21. века. Конкретно, рад испитује које теме доминирају у вицевама и које се појаве и ликови узимају за мету вицева, односно перципирају као проблем на који треба указати и који треба исмејати. Такође, доводећи у везу саме вицеве и друштвено-политички контекст, политички вицеви се интерпретирају као израз губљења илузија о бољем и квалитетнијем животу, разочарања, неповерења и незадовољства како појединим политичарима тако и стањем у друштву.

3.1. Друштвено-историјски контекст

Политички вицеви који су предмет ове анализе односе се на временски период након пада Слободана Милошевића и тешког периода међународног ембарга Србије и ратова на тлу бивше Југославије 90-тих година 20. века. Сматра се да је победом тзв. Демократске опозиције Србије (ДОС) на изборима и Војислава Коштунице као председника, почео период правих транзиционих промена. У економском смислу то је примарно значило много већу приватизацију друштвене својине, а у политичком смислу јачање плуралистичке демократизације, отварање према Западу, као и идеолошка кретања удесно и критичку ревизију интерпретације социјалистичког периода Југославије и Србије и његових вредносних одредница. У овом периоду дошло је и до мирног распада државне заједнице Србије и Црне Горе (тзв. „скраћена Југославија”). Прокламоване вредности капиталистичког система, демократије и западних вредности, као и нада становништва о бољем економском стању, праведнијем друштву, транспарентности и одговорности политичара и свих структура власти која ради за добробит становништва – брзо су се нажалост показале као празне приче и нису испуниле наде стано-

вништва девастираног 90-тих година. Већина људи је осећала да ни са променама не живи боље јер су многи у процесу транзиције остали без посла, да су на позицијама моћи политичари који тога нису достојни, као и да је цео друштвено-политички систем са нејасним осцилацијама на економском и међународнополитичком плану, између вредности политичког Запада и Истока, конфузан, неискрен, неуспешан и непоштен. Већ почетком друге деценије 21. века долази до одклона од тзв. „демократских прозападних снага”, а на сцену (а и на власт) враћају се снаге и неки политичари који су били на власти 90-тих, у мало реформисаном издању, тако што су преузеле део политичког програма, као и знатан део кадрова (тзв. „прелетачи”) бивших демократско-грађанских или демократко-националних партија, које су грађани на изборима „казнили” због пропуста у транзицији, ароганције и корупције.

Политички вицеви непогрешиво детектују слабе тачке друштвено-политичке ситуације и конкретних политичара, који тако постају предмет бројних вицева. Управо имајући у виду овај друштвени контекст, рад истражује како грађани Србије кроз политичке вицеве исказују критике на рачун власти и велико неповерење према политичарима. Конкретно, рад испитује који су то аспекти политичког живота, друштвене ситуације, као и понашања и личне особине конкретних политичара представљени као проблематични и инконгруентни како у односу на оно што политичари сами прокламују, тако и у односу на оно што јавност сматра одговорном, успешном и поштеном политиком и политичарем.

3.2. Резултати анализе политичких вицева

Вицеви чији је циљ исмевање имају за мету конкретне политичаре, углавном оне на највишим положајима, а ређе политичке фигуре општег типа. Такође, понекад је мета групни ентитет, као неке политичке партије, или политичке или државне институције (влада, скупштина, министарства, однос полиције и политичких институција). Када се ради о разоткривању, политички вицеви за мету имају бројне негативне ситуације у друштву (корупција, сиромаштво, неорганизованост, намештање избора итд.). Потребно је нагласити да ове класификационе категорије нису прецизно одвојене и да има преклапања и комбинације како циљева тако и мета вицева.

По форми, која није била предмет анализе овог рада, анализирани вицеви су углавном кратке, једноставне, класичне жанровске форме. Она садржи уводни део у облику наратива или/и дијалога и поенту, која представља неочекивани, неконгруентни елемент, интерпретацију или контраст. Друга најчешћа форма јесте дијада питање–одговор, који такође представља неконгруентни или неочекивани елемент.

Према анализираном параметру супротности скрипта, као једном од параметара извора знања неопходних за настанак и интерпретацију вицева

према Раскину и Атарду, идентификована супротност и несклад уочава се између ситуације и понашања ликова у вицу с једне стране, и, с друге стране, очекиваног/пожељног/нормалног друштвеног понашања и стања.

3.2.1. Исмевање

У категорији вицева чији је циљ исмевање, мета могу бити конкретни именовани политичари⁴ или политичари уопште. Када се ради о вицевама чија су мета конкретни политичари, могуће је учити неколико области које су предмет исмевања:

1) Индивидуалне особине конкретних политичара, и то примарно оне које указују на некомпетентност за функцију коју обављају. Тако, у вицевама, уосталом као у и стварности, Ивица Дачић и Вук Драшковић, на позицији министра спољних послова, не знају добро енглески језик, Томислав Николић и Зоран Живковић, на позицијама председника и премијера, немају адекватно образовање, Александар Вулин, на позицији министра одбране, није служио војску. Илустрација за то су примери 1, 2 и 3.

(1) Шта значи: Ту ти ту ту ту ту?

Ивица Дачић у Лондону наручује два чаја у собу 222.⁵

(2) Звони телефон у стану Томе Николића. Јавља се његова жена и чује умилни женски глас:

Добар дан, јел' то Томина кућа, треба ми Тома.

А ко га тражи?

Овде његова школска другарица.

Лажеш, курвештијо, Тома никад није ишао у школу.⁶

(3) Како се на кинеском каже 'неспособан за војску'? Ву-лин.

2) Негативне карактерне особине конкретних политичара које их чине неподобним и недостојним функције на којој се налазе или желе да буду. Тако, у вицевама, Чедомир Јовановић је склон наркотицима (пример 4), Војислав Коштуница је спор и досадан (пример 5), Борис Тадић је сујетан, и нереалистичан (пример 6), Александар Вулин је луд, Вук Драшковић показује комплекс месијанства, а Александар Вучић је сујетан и лажов.

(4) Питали Чеду Јовановића:

Имаш ли инстаграм?

Чега грам?

⁴ Савремени српски политичари који се у вицевама и у овом раду помињу по имену и презимену и, ређе, и по функцијама, добро су познати српској и регионалној јавности, као и њихове особине и поступци који су предмет исмевања и критике, па зато нису давани додатни подаци о њима.

⁵ Овај виц је нађен и у варијантама где је именовани политичар Вук Драшковић или Тома Николић.

⁶ Овај виц је нађен и у варијанти где је именовани политичар Зоран Живковић.

(5) Ишао Коштуница улицом кад га изненада нападне банда пуњева разбојника. После неког времена, министар Јочић га пронађе свог рашчупаног и потпуно опељешеног.

Јочић онако улизички: Шефе само ми реците колико их је и где су отишли, има одмах све полицијске снаге да пошаљем у акцију.

А Воја ће: Паааа, знааате како, тешко је рећи; све се одиграло тако брзо.....

(6) Тадић се обратио агенцији за испитивање јавног мњења:

Имам утисак да би 98% грађана ове земље гласало за мене. Да ли бисте хтели то да проверите?

Два месеца касније добио је извештај: Господине, анкетирали смо 10.000 људи и сви припадају оном малом проценту од 2% грађана који су против вас.

3) Неатрактивне физичке карактеристике конкретних политичара су, ређе, предмет вицева, али је нађено неколико у којима се исмева нос Владана Батића и говорне мане Војислава Шешеља. (Зачудо, у вицевама о њему то је најчешћи предмет исмевања, што се тешко може сматрати његовом најнегативнијом особином.)

4) Понашање и неки конкретни поступци појединих политичара. У неким од ових вицева могу се уочити идеолошки и вредносни судови о конкретним политичким потезима. Тако, на пример, по мишљењу анонимног аутора вица, Борис Тадић се непотребно и по Србе понижавајуће извињава Хрватима и Албанцима због понашања Срба у сукобима 90-тих, а Зоран Ђинђић је крив јер је изручио Слободана Милошевића Хашком трибуналу (пример 7), док је Динкић је „упропастио” домаће банке, што је довело до економске кризе и осиромашења становништва (пример 8). У периоду пре одвајања Црне Горе, мета вицева су били и црногорски политичари, примарно и очекивано Мило Ђукановић, који је у вицевама приказан је црногорски хиперационалиста, одговоран за распад заједничке државе, веома склон државној корупцији и криминалу. Александар Вучић, јунак највећег броја политичких вицева, приказан је као неко ко даје лажна обећања, преувеличава своје заслуге (пример 9), непримерено много се појављује у медијима (пример 10), а занимљив је и пример 11, у коме се разоткрива/исмева његова радикалска политичка прошлост, која је у супротности са његовим каснијим политичким преображајем и жељеним имицом толерантног демократског лидера.

(7) Зашто талибани неће да испоруче Бин Ладена?

Зато што немају Ђинђића.

(8) Долази човек да купи нешто и пита продавца, пошто ти је ово.

Продавац: Пет банки.

Човек: Па шта ти мислиш да ја имам банке за бацање као Динкић.

(9) Позвао Бог Путина, Трампа и Вучића да им каже да му је дозлогрдило и да кажу свом народу да ће смак света бити за 7 дана.

Дође Путин у Русију па се обрати народу: Имам две лоше вести - прва је да Бог постоји а друга да ће бити смак света за 7 дана.

Дође Трамп у Америку па се обрати свим Американцима: Имам једну добру и једну лошу вест - добра је да Бог постоји а лоша да ће смак света бити за 7 дана.

Дође и Вучић у Србију, састави прсте и обрати се народу: Имам две добре вести - прва је да Бог постоји а друга да сам ЈА успео да издејствујем код Бога да нам одложи смак света за 7 дана!

(10) Отварам паштету, ... неко звони на врата, ... јеботе, па није ваљда Вучић дош'о на отварање?!

(11) Улази Вучић у кафану и конобар га пита: Сто за једног?

А Вучић одговори: Ма то су погрешно пренели, ја то никад нисам рекао.

На примеру 11 илустроваћемо како функционише интерпретативни механизам политичких вицева: супротност скрипта у комбинацији са когнитивним логичким механизмом, у овом случају заснованом на хомонимији, уз нужно познавање историјског контекста. У првом скрипту, у кафани је уобичајено да постоји сто и да конобар помогне госту да се смести на одговарајући, у овом случају сто за једну особу јер је Вучић сам. Али у другом скрипту, који нема везе са кафаном а односи се на стварни догађај, Вучић је заиста (био) политичар који је у сукобима 90-тих као радикал изјавио да ће за једног убијеног Србина бити убијено сто Муслимана. Логички механизам једноставне хомонимије *сто* (комад намештаја или број) омогућује ову повезаност два скрипта. Супротстављеност скрипта огледа се у томе што на почетак првог скрипта следи наставак који је у другом скрипту. Такође, јасна је и неподударност Вучићеве познате срамне изјаве и каснијег негирања, што је управо и предмет исмевања у овом вицеу.

Иако није рађена квантитативна анализа, примећује се да је највише вицева о Вучићу, затим о Тадићу и Николићу, што се делимично може објаснити њиховим највишим положајем, док је о осталима далеко мање, а о неким тек један или два. Бројност и популарност вицева о Вучићу може се мерити са онима о Титу и Слободану Милошевићу, у време док су били на власти. Ради се о политичарима који граде култ моћног, веома способног, готово месијанског вође, и које знатан део народа перципира као такве. Упркос томе што грађани можда и увиђају неке њихове мане и имају извесне замерке, ретко постоји озбиљан масовни критички отпор, па овакви лидери углавном не буду промењени на уобичајени демократски начин. Политички вицеви, а у случају Вучића и бројни други облици политичког хумора (карикатуре, мимови, пародије, професионални ауторски хумор у ТВ и радио емисијама), чини се да допиру само до критички настројеног мањег дела становништва.

Осим политичара највишег ранга, у вицевама се поименично, мада далеко ређе, помињу и неки политичари нижег ранга, при чему се исмевају као ружни, глупи, некомпетентни или улизице.

3.2.2. Уколико су мета исмевања политичари уопште, где се политичар појављује као типизирани лик, функција исмевања је комбинована са функцијом разотривања. Исмевају се индивидуалне особине као што је недостатак образовања и некомпетентност, али се истовремено указује и на појаву тзв. „купљених диплома” (пример 12). Исмева се лажљивост политичара, али се разотрива лагање као општа појава у политици (13). Такође, разотривају се многе негативне радње и поступци којима су склони политичари: корупција, злоупотреба државних пара (14), криминалне радње за које не одговарају док су на власти (15), улизиштво.

(12) Свађају се два српска политичара: Ја сам своју диплому платио 2000 евра, и сада ћеш да ме учиш ти који си платио своју само 500 евра.

(13) Шта је предизборна тишина?

Једини дан кад политичари не лажу!

– (14) Отишао наш политичар код Грка, пословног партнера, и има шта да види – Грк живи у невиђеном луксузу.

– Како си успео све ово да стекнеш?

– Видиш онај мост тамо? Тај мост је требало да буде широк 20 метара, а ја га направио широког 15 метара и од пара за тих 5 метара разлике је све ово!

Дође следеће године Грк код нашег политичара, а он у трипут већем луксузу од њега.

Грк ће изненађено:

– Како си успео за само годину дана стећи ово?

– Видиш онај мост тамо?

– Не видим – каже Грк.

– Ееее.

(15) Шта би добили да оперемо политичаре?

Нечисту воду и чисте криминалце.

3.2.3. Разоткривање

У категорији вицева чији је циљ разотривање, може се идентификовати више мета вица и више тема које се хумористички разотривају:

1) Вицеви који имају за мету политичке институције – примарно политичке партије, скупштину и владу. Разоткривају се негативне појаве као што су партијско запошљавање (пример 16), неорганизованост, намештање избора (17), као и некомпетентност носилаца државних и јавних функција, односно указује да су посланици, министри, премијери и влада недостојни, некомпетентни, грамзиви и корумпирани (примери 18 и 19), и да не раде у општем већ искључиво у сопственом интересу (примери 20 и 21).

(16) Дobar дан, ја дошао у вези посла.

Која странка?

Шта странка?

Шта посла?

(17) Дошао човек на бирачко место, да гласа. По завршеном гласању, затражи од људи из комисије да му дају столицу да седне.

- Изволите столицу, јел' вам добро?

- Ма добро ми је, само хоћу да сачекам оца да дође на гласање.

- Па доћи ће вам отац кући после гласања?

- Он не долази кући, ево има већ 10 година како је умро, али редовно излази на изборе, па рекох да га видим...

(18) Шта ће да се деси ако би влада неким чудом завршила у Сахари?

- Првог дана би се чудили, другог дана би имали прву седницу, а трећег дана би покупео песак.

(19) Шта раде момак и девојка ? Па воде љубав.

Шта раде два педера ? Па воде љубав.

Шта раде две лезбејке ? Па воде љубав.

Шта раде педер и лезбејка ? Па воде државу.

(20) Седе Вучић и Дачић, приђе им Вулин и пита шта раде.

- Ево, смишљамо како да зајебемо седам милиона Срба и једну сисату плавушу – каже Вучић.

- Што сисату плавушу? – зачуди се Вулин.

Вучић се окрене Дачићу:

- Шта сам ти рекао, никога није брига за седам милиона Срба...⁷

(21) Дошао пензионер у Ковид амбуланту и пита:

- Зашто је цена PCR теста 9000 динара?

Одговарају му:

- Па види, чико, 4500 је за сам тест а других 4500 је за странку.

Негодује пензионер, мала пензија, али шта ће, мора. Плати 9000, кад враћају му кусур од 4500.

- Шта, не треба за странку? – изненади се пензионер.

- Ма јок, нема више тестова.

(22) Молимо грађанина Србије који 19. децембра последњи буде напустио земљу да угаси светло!

Влада Републике Србије

На примеру вицева 19 и 22 биће илустровано како је за политички виц веома важан друштвени контекст. Наименовање јавно декларисане геј жене најпре за министарку а затим и за премијерку Србије, од стране најпре премијера, а потом председника Вучића, изазвало је много негодовања у традиционалним и конзервативним круговима, а делимично одобравање у либералним и неким опозиционим. Али, како се радило о партијској и личној одлуци Вучића, његова владајућа партија и партнери (много више склони конзервативним вредностима), прихватили су то без проблема, а показало се да је геј премијерка у сваком погледу подређена и има идентичан став као и председник. Увредљиво скандирање „педеру” упућено Вучићу, које се некад чује у јавности, нема никакве везе са сексуалном оријентацијом,

⁷ Овај виц је нађен је у више варијанти, где су различите комбинације три политичара, некад и из различитих политичких опција, нпр. Тадић, Николић и Дачић.

већ са незадовољством. Логички механизам и супротстављеност скрипта у вицу 19 функционише на координацији и јукстапозицији именица ‚педер’ и ‚лезбејка’ у четвртој реченици, од којих је прва употребљена увредљиво, а друга (као и све друге именице у вицу) денотативно.

Виц 22 везан је за конкретан историјски догађај, када је 19. децембра 2009. године, после скоро две деценије, и скоро 10 година након демократских промена, ЕУ за грађане Србије напoкон укинула забрану путовања без обавезне визе (коју није било лако добити). Претпоставка да ће грађани похрлити на (у медијима често представљен као непријатељски) Запад, као и да влада реално ништа није учинила нити може да учини да побољша живот грађана Србије, исказана је пародијом званичне објаве владе.

2) Вицеви који имају за мету негативне појаве, које произилазе не из личних особина и мана политичара већ из политичког устројства и недостатка контроле и одговорности. Теме таквих вицева су спрега полиције и криминалаца, сиромаштво народа насупротив богатству политичара, корупција, морално и материјално посрнуће.

(23) Разговарају министри полиције Немачке, Америке и Србије. Каже немачки министар:

- Наша полиција свако криминално дело или злочин разреши и открије починиоца најкасније у року недељу дана!

Американац каже:

- Ма, наш ФБИ то направи још брже, за максимално 3 дана!

На то ће наш министар:

- Ма, то није ништа, наша полиција је толико ефикасна да она учествује већ у самом чињењу криминалног дела!

3) Вицеви којима се исказује агресиван став народа према политичарима нису чести, али их има. Могу се тумачити као израз реално пасивне немоћи, неспремности и немогућности да се на политичку ситуацију утиче и да се носиоци политичких функција замене. Овакви вицеви прате неки наизглед реалистични сценарио у коме фигурирају политичари, а у поенти вица долази до реализације супротности скрипта, од којих један носи агресивну поруку одобравања агресивности према политичарима. Кроз такве вицеве, народ се поиграва агресивном и даје одушка свом незадовољству.

(24) На Газели гужва, сви аутомобили стоје. Једном човеку неко куца на прозор. Овај отвара прозор и пита:

- Шта се ово дешава?

- Ма, терористи отели целу владу и министре, па траже 10.000.000. евра, или ће да их полију бензином и запале, па скупљамо.

- И, колико људи дају?

- Па тако, литар-два...⁸

⁸ Овај виц, као и слични који исказују агресију према политичарима, може се наћи у више

4. Дискусија и закључна разматрања

Анализа и интерпретација српских политичких вицева из прве две деценије 21. века, урађена на основу теоријског оквира теорија хумора и критичке анализе дискурса, садржи елементе и даје, као у слагалици, слику друштвено-политичког живота која одговара слици политичара и друштвено-политичког живота какви се могу наћи и у медијама и озбиљнијим анализама у друштвеним наука: идентификовани су сви значајни политичари, указано је на неке добро познате негативне појаве, чак и на неке историјске и политичке догађаје.

Такође, анализа открива да народ нема добро мишљење о политичарима, да према њима гаји велико неповерење и готово нимало поштовања. Избором мета вицева и карактеристика и тема које се исмевају и разоткривају, вицеви прилично тачно одсликавају узроке политичког неповерења у Србији. Политичари, било да су представљени конкретизовано и персонално, било као општи ликови, приказани су као неадекватни за своје улоге, као недовољно образовани, сујетни, лажљиви, корумпирани, опседнути сами собом у трци за новцем и моћи. Безобзирни према народу, нису ни способни ни вољни да раде у општем интересу, већ само у своју корист. Ови налази су у складу са Раскиновим (1985) описом политичких вицева и делимично са анализом савремених грчких политичких вицева (TSAKONA 2017). То указује да су неке теме шире природе и да се могу наћи сличности у темама и метама политичких вицева у различитим периодима и друштвима, јер су неки проблеми готово универзални.

Оно што чини основни интерпретативни механизам на којима функционишу ови вицеви је неконгруентност. Она постоји између, с једне стране, перцепције савремених политичара и политичког живота, као и услова живота већине народа, а са друге стране визије какви би требало да буду компетентни и достојни политичари, демократски политички живот и успешан, сигуран и стабилан друштвено-економски поредак који омогућује добар живот становништва.

У англосаксонском свету познат је циничан коментар о политичким вицевама и политичарима који су њихова мета: „The problem with political jokes is they get elected”. У Србији је то још драстичније, јер када једном буду изабрани и домогну се власти, „јунаци” политичких вицева чине све да створе и перпетуирају систем у коме их је веома тешко, готово немогуће, скинути са власти. Политичари на власти у Србији у другој деценији 21. века, већином исте снаге које владале и 90-тих година 20. века и довеле земљу у веома тешко стање, живи су доказ тога. Оптужбе и критике

варијанти, усмерен ка различитим политичарима, и у ранијим временским периодима, као и у другим језицима, што указује на универзалност исказивања незадовољства кроз хумористичку агресиву у политичким вицевама.

на рачун политичара у анализираним вицевима одражавају прилично тачно суштину проблема и разлоге за незадовољство.

Вицеви, као и други популарни облици политичког хумора, у малој дози су као пилула за краткотрајно подизање расположења. Они су слика друштва, одраз прилика и неприлика, оног што народ нервира и иритира. Али, нажалост, вицеви нису нешто што би могло да покрене на промене и позивање на одговорност. Вицеви критикују политичаре и њихове карактеристике и мане, али не и сам политички систем, и парадоксално, обезбеђујући краткотрајно задовољство и олакшање кроз хумористички напад на политичаре, у ствари доприносе одржању постојећег друштвено-политичког стања.⁹

Цитирана литература

- ВУКИЋ, Маја, МИШИЋ ИЛИЋ, Биљана. „Политички вицеви у култури Срба и Бугара”. У: Иванова, Ценка и др., (ур.), *Политиката в културата на Българи и Сърби/Политика у култури Бугара и Срба*, Велико Трново: Универзитет Св. Кирил и Методије, 2019, 64–85.
- ATTARDO, Salvatore. *Linguistic Theories of Humour* [Humour Research 1]. Berlin–New York: Mouton de Gruyter, 1994.
- ATTARDO, Salvatore. *Humorous Texts: A Semantic and Pragmatic Analysis* [Humour Research 6]. Berlin–New York: Mouton de Gruyter, 2001.
- ATTARDO, Salvatore, RASKIN, Victor. “Script theory revis(it)ed: Joke similarity and joke representation.” *Humour: International Journal of Humour Research* 4: 293–347, 1991.
- AYLING, Douglas. “How do political jokes differ between totalitarian, post-totalitarian and authoritarian regimes.” 2008. <<http://www.ayling.com/content/documents/Academic/University%20of%20Notre%20Dame/How%20do%20political%20jokes%20differ%20between%20totalitarian,%20post-totalitarian%20and%20authoritarian%20regimes.pdf>> 5.5.2018.
- BAZDULJ, Muharem. „Kako je propao humor ili šale u pauzi чишćenja štale”. *Standard* <<https://standard.rs/2020/12/28/m-bazdulj-kako-je-propao-humor-ili-sale-u-pauzi-ciscenja-stale/>> 20.4.2021.
- BENTON, Gregor. “The Origins of the Political Joke. In: Chris Powell & Georg E.C. Paton (eds.) *Humour in Society: Resistance and Control*. New York: St. Martin’s Press, 1988, 33–55.

⁹ О реалној немоћи политичког хумора веома сликовито говори публициста М. Баздуљ (2020): „Слуге које у паузи чишћења газдине штале причају вицеви о газди, не доводе у питање ни свој ни газдин положај. Они су очито помирили са судбином да ће заувек остати слуге. Газде се можда и мењају, па се и вицеви мењају, јер су и теме вицева увек тривијалне: газдине навике, његови маниризми, његов изглед и тако даље, а никад суштински проблем сам по себи: откуд уопште постоји такав систем у којем слуге рмбаче за газду и где им апсолутно све у животу зависи од газде.”

- BERBEROVIĆ, Sanja, DELIBEGOVIĆ DŽANIĆ, Nihada. *Politički humor i javni diskurs: kognitivno-lingvistička analiza*. Tuzla: off-set, 2015.
- DAVIES, Christie. *Jokes and Their Relation to Society*. Berlin: Mouton de Gruyter, 1998.
- DAVIES, Christie. "Humour and Protest: Jokes under Communism". *International Review of Social History*, 52(15): 2007, 291–305.
- DAVIES, Christie. *Jokes and Targets*. Bloomington: Indiana University Press, 2011.
- FAIRCLOUGH, Norman. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London: Longman, 1995.
- FAIRCLOUGH, Norman. *Language and power*. Harlow: Longman, 2001.
- KRIKMANN, Arvo, LAINESTE, Liisi (eds). *Permitted Laughter. Socialist, Post-Socialist and Never-Socialist Humour*. Tartu: ELM Scholarly Press, 2009.
- MARÍN-ARRESE, Juana I. "Political Cartoon Discourse: Creativity, Critique and Persuasion". *Cultura, Lenguaje Y Representación*, 22, 2019: 117–134.
- POPRAWA, Martin. "Polish political humour: an outline of the phenomenon". In: L. Laineste, D. Brzozowska, W. Chłopicki [ed.], *Estonia and Poland: creativity and tradition in cultural communication I*, Tartu: ELM Scholarly Press, 89–110, 2012.
- RAHARDI, Hesti Raisa, AMALIA, Rosaria Mita. "Meme as political criticism towards 2019 Indonesian general election: A critical discourse analysis." *Studies in English Language and Education*, 6(2), 2019: 239–250.
- RASKIN, Victor. *Semantic Mechanisms of Humor*. Dordrecht & Boston & Lancaster: D. Reidel Publishing Company, 1985.
- TSAKONA, Villy, Popa, Diana Elena (eds.). *Studies in political humour: In between political critique and public entertainment*. Amsterdam: John Benjamins, 2011.
- TSAKONA, Villy. "This is not a political party, this is Facebook!": Political jokes and political (mis)trust in crisis-ridden Greece", *European Journal of Humour* 5:4, 136–157, 2017.
- YOUNG, Dannagal. "Theories and Effects of Political Humor: Discounting Cues, Gateways, and the Impact of Incongruities". In: K. Kenski and K. Hall Jamieson (eds.), *The Oxford Handbook of Political Communication*, 2014. <<https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199793471.001.0001/oxfordhb-9780199793471-e-29>> 25.4.2018.

Извори

- Vuković, Nebojša. *Od šala do vešala*. Beograd: Leo komerc, 2018.
<https://www.vicevi.rs/vicevi/politicki/>
<https://www.najboljivicevi.com/?id=9&offset=0>
https://www.najboljivicevi.com/kategorija/politicki_vicevi-9-0.php
<http://www.sto-posto-zabava.com/vicevi/politicki-vicevi>

<https://forum.krstarica.com/threads/predizborni-vicevi.128248/>

https://www.conopljanews.net/politicki_vicevi.html

<https://duhoviti.com/razno/vicevi-o-politicarima-politicki-vicevi.html>

<https://smejanje.top/>

Biljana M. Mišić Ilić

POLITICAL JOKES AS A REFLEXION OF THE SERBIAN SOCIETY IN THE 21ST CENTURY

Starting from the assumption that political jokes can be considered a reflexion of a particular political and socio-historical situation, the paper analyzes Serbian political jokes from the first two decades of the 21st century, compiled from the internet sources. The paper is theoretically and methodologically grounded in the linguistic theories of humour (Raskin 1985; Raskin, Attardo 1995; Attardo 2001), the sociological approach to political humour (Davies 2011), and the Critical Discourse Analysis (Fairclough 1995; 2001). The aim of the analysis is to identify the main themes problems and characters in the jokes, and to interpret them in the contemporary historical and socio-political context. The results of the analysis indicate that the criticisms and the accusations aimed at particular politicians, and politicians and the political situation in general, which are humorously conveyed in political jokes, are a rather accurate reflexion of the socio-political situation and the reasons for people's discontent.

Keywords: political jokes, humour, Serbia, Critical Discourse Analysis